

C: DE 'ROÛDEUR' EN SASKIA

Na 1578 waren 'de commissarissen van huwelijkse zaken' met het inschrijven van huwelijken belast. Zij hielden zitting in de sacristie van de Oude Kerk, waar de verloofden zich met hun getuigen moesten presenteren. Na de inschrijving kon het huwelijk worden afgekondigd van de kansel in de kerk of van de pui van het stadhuis. Pas met de voltooiing van het nieuwe stadhuis op de Dam, na 1648, kregen de commissarissen hun eigen vertrek in het regeringscentrum. De deur van de sacristie van de Oude Kerk was rood van kleur. Vandaar dat de uitdrukking: door de roo-deur gaan in Amsterdam betekende: in ondertrouw gaan. Boven de deur staat: "Het is haast getrouwd, dat lange rouwt." Op de 10e juni 1634 ging Rembrandt door de rode deur. Hij vervoegde zich bij de commissarissen van huwelijkse zaken met de Amsterdamse neef van Saskia, de predikant Jan Cornelis van Uylenburgh, die namens Saskia optrad voor de commissarissen. Nadat aan alle formaliteiten was voldaan en de afkondigingen in de kerken hadden plaats gevonden, werd toestemming verleend om in Friesland te trouwen. 22 Juni 1634 trouwde Rembrandt met Saskia in het Friese dorp Sint Annaparochie, waar de vader van Saskia burgemeester was. In 1642, het jaar dat Rembrandt de Nachtwacht voltooide, werd Saskia ziek en overleed op 14 juni. Ze is begraven in de Oude Kerk in de Weikoperskapel. Rembrandt overleed 4 oktober 1669 en is in de Westerkerk begraven.

GEBRANDSCHILDERDE RAMEN

DE GLAZEN VAN DE MARIAKAPEL

1 - Boodschap aan Maria, Bezoek van Maria aan Elisabeth; onderaan de schenker van het glas J.K. van Hoppen met zijn familie;

2 - Aanbidding der herders, Besnijdenis; geschonken door de stad Amsterdam;

3 - Sterfbed van Maria: onderaan de schenkers, de familie Brunt.

ONTWERP, RESTAURATIE EN KOPIEËN VAN DE GLAZEN IN DE MARIAKAPEL

1 en 2 - ontwerp Lambert van Noort, uitvoering Digman Meynaertszn 1555; hersteld door De Angelis 1761, J. Schouten 1905, atelier Bogtman 1961.

3 - ontwerp Dirk Crabeth (?) 1555; bovenste gedeelte ontwerp G. van Houten, ca.1700; hersteld door J. Schouten 1894, atelier Bogtman 1962.

4 - Fragmenten van door De Angelis 1761 gerestaureerde panelen; door atelier Bogtman geplaatst in 1979; vergelijk nr. 1 en 2.

5 en 6 -Panelen van de "Aanbidding der herders", door De Angelis 1761; door atelier Bogtman, nr.5 geplaatst in 1979 en nr.

6 geplaatst in 1968; vergelijk nr.2. 7 - Panelen van "de Boodschap aan Maria" en het "Bezoek van Maria aan Elisabeth" door De Angelis 1761; door atelier Bogtman geplaatst in 1977; vergelijk nr. 1.

OVERIGE RAMEN

8 - wapens van Burgemeesters en Wethouders vanaf 1758 tot 1807: begonnen door De Angelis 1758.

9 - wapens van de burgemeesters van Amsterdam, van 1578 tot 1757; begonnen door Pieter Janszn 1654 (vergelijk nr. 8).

10 - 11 roosvensters, duif terugkerend naar Noachs ark (10), alpha en omega, Wonderbare spijziging (11); ontwerp Karla Wenckebach 1970.

12 - Vrede van Munster 1648; ontwerp Pieter Janszn 1655, hersteld door J. Schouten, 1911.

13 - de emblemen van de Bourgondische hertogen, vuurslag en knuppelkruis; pijlenkruis; reconstructie naar 17de-eeuwse prent van C.J. Visscher.

GRAVEN EN GEDENKTEKENS

14 - in de Librije: collectie koperen grafplaten, afkomstig van doodkistdeksels opgegraven bij de restauratie; 17e t/m 19e eeuw.

WAPENBORDEN

15 - Hendrick Gerritszn Zeehelm, admiraal in Zweed-se dienst; overleden 1688.

16 - vice-admiraal Gillis Schey (1644-1703); na 1703.

17 - J. Baron de Petersen, behorend tot de familie De Graeff; 1780.

BIJZONDERE GRAVEN

18 - Saskia van Uylenburgh, echtgenote van Rembrandt van Rijn, overleden in 1642; tekst gebeiteld op initiatief van het Genootschap Amstelodamum in 1953.

19 - Veldmaarschalk Paulus Wirtz (1612-1675); na 1679.

20 - In de Doopkapel, begraafruimte in 1648 aangekocht door de burgemeester Cornelis de Graeff als familiegraf.

GRAFMONUMENTEN

21 - schout-bij-nacht W. van der Zaen, gesneuveld in 1669; door Rombout Verhulst 1670.

22 - admiraal Isaac Sweers (1622- 1673), gesneuveld in de Slag bij Kijkduin; door Rombout Verhulst 1674.

23 - Vice-admiraal Abraham van der Hulst (1619-1666), gesneuveld in de vierdaagse Zeeslag; door Artus de Wit 1666.

GEDENKPLATEN

24 - J.P. Sweelinck, organist van de Oude Kerk 1577-1621, evenals zijn vader en zijn zoon; geplaatst in 1931 door de Nederlandse Organistenvereniging.

25 - Feike Asma (1912- 1984), organist; aangeboden door zijn vrienden; 1986.

26 - Kiliaen van Rensselaer (ca. 1580-1643), stichter van een kolonie in Noord-Amerika, geplaatst in 1949 door zijn nakomelingen.

GEDENKSTENEN

27 - dichterrechtpaar Nicolaas Simon van Winter (1718-1795) en Lucretia van Merken (1721-1789); geplaatst door het Genootschap voor Uiterlijke Welsprekendheid in 1828.

28 - Mej. B.M. Bijtelaar (1898-1978), archivaris van de 'Stichting De Oude Kerk te Amsterdam' (1960-1978), geplaatst door het stichtingsbestuur in 1979.

29 - Carel van Mander, schilder-schrijver (1548-1606); geplaatst in 1936 door Nederlandse en Vlaamse bewonderaars.

EPITAFEN

30 - admiraal Jacob van Heemskerck (1567-1607), gesneuveld in de Slag bij Gibraltar.

31 - Cornelis Jansz. de Haen (1580-1633), bijgenaamd 't Haentje, scheepskapitein, gesneuveld tegen de Duinkerker kapers; 1633.

GEWELFSCHILDERINGEN

NOORD

32 - Maria op de maansikkel, Petrus en Paulus, wapen van Hamburg, gehouden door twee leeuwen; ca. 1505.

33 - Onze Lieve Vrouw van het Binnenlandvaarders-gilde, tekst: 'al nut - al nyet', waaronder losgeknoopte beuzen met vallende munten; 15de eeuw.

34 - Laatste Oordeel, Christus met zwaard en lelietak; 15de eeuw.

35 - restant van zittende figuur; ca. 1500.

36 - wapen van de voetboogschutters (patroon Sint Joris), met helm en dek- kled; 15de eeuw.

37 - Boodschap aan Maria; 1555.

ZUID

38 - koggeschip op hulk; ca. 1400.

39 - Sint Sebastiaan(?), patroon der handboogschutters; ca. 1517.

40 - Sint Ursula en de elfduizend maag- den; ca. 1517.

41 - wapen van de handboogschutters, met het jaartal 1517.

42 - Onze Lieve Vrouw van het Binnenlandvaarders-gilde, tekst: 'al nut - al nyet', waaronder losgeknoopte beuzen met vallende munten; ca. 1470.

43 - Sint Eloy, patroon van (edel-)sme- den; 16de eeuw.

44 - Sint Pieter, 16e eeuw.

45 - wapen van de graven van Holland, omgeven door viermaal het wapen van Amsterdam, 15de eeuw.

46 - bisschopswijding van Sint Maarten; ca. 1470.

47 - Genadestoel, de Drie-eenheid; kort na 1497.

48 - Christus als Man van Smarten, en twee engelen; na 1497.

49 - Sint Crispinus en Sint Crispinianus, patroons van de schoenmakers; na 1468.

50 - Sint Jan Evangelist.

DIVERSEN

MEUBILAIR VOOR DE PROTESTANTSE EREDIENST

51 - Regeringsbanken, bestemd voor het stedelijk bestuur; deels 17e eeuw, merendeels 1802.

52 - Doophuis; balustrade en kathedr met koperen lezenaar; ca. 1664.

53 - Preekstoel (1642) door Jan Pieterszn, kistenmaker, en N. van Eyckelsbeeck, beeldsnijder; trapleuning door J.G. Geelgieter; koperen lezenaar, 17e eeuw.

54 - Houten schot dat het zuidertransept -de Sebastiaanskapel- afsluit, 17de eeuw.

WANDSCHILDERINGEN

55 - Kolomschachten: twaalf tapijtschil- deringen, als achtergrond voor apostel- beelden, die na de Alteratie verdwenen.

56 - Scheiboog: 'hemel' boven de plaats waar tot de Alteratie het Sacramentshuis stond; links en rechts een engel met wie- rookvat, zon en maan.

57 - Restant tapijtschildering, 15e eeuw.

OVERIG

58 - Heilig Graf: Nis met gotisch hangge- welf, ca. 1530, waar in de katholieke tijd een beeldengroep stond opgesteld die de graflegging van Jezus uitbeeldde.

59 Binnenportalen ca. 1621, afkomstig uit de in 1908 gesloopte Nieuwezijds Kapel.

60 - Koorhek 1681. ontwerp A. Cuyper: koperwerk door G. Wijbrants

61 - Poortje van voormalig noorderpor- taal, ca. 1340.

62 -Koperen kronen. ontwerp P.J. Gabriel, beeldhouwer, 1833: gegoten door H. Keuch. geelgieter. 1834: hingen voor de restauratie in het middenschip.

63 - Kerkmeesterskamer. exterieur 1611. interieur en ramen in zuidgevel 1769- 1770.

64 - Afsluiting Doopkapel: ontwerp Artus Quellinus (?). na 1651

KOORBANKEN MET MISERICORDEN

Hoewel de Oude Kerk nooit een kapittel (een college van monniken en priesters, die de dage- lijkse gebeden zingen) heeft gehad, zijn er wel koorbanken. Het is onbekend wie de koor- banken gemaakt heeft. Waarschijnlijk was het een Amster- damse beeldhouwer. De kleren van de afgebeelde figuren is volgens de mode van 1480, en we kunnen aannemen dat dat ook de tijd is waarin de banken zijn gemaakt. De beeldenstorm, die in de Oude Kerk plaatsvond op 26 september 1566, is aan de koorbanken voorbijgegaan. De typische sporen: geschonden handen en gezichten, ontbreken.

Het belangrijkste onderdeel van de Amsterdamse koorbanken zijn de 'misericorden'. Dit zijn kleine beeldhouwwerkjes die aan de onderkant van iedere zitting zijn bevestigd. Wanneer de zittingen zijn opgeklapt vormen ze kleine stoeltjes waarop de koorheren, die tijdens de dien- sten lange tijd moesten staan, konden steunen. De misericorden in de Oude Kerk vertonen een bonte verscheidenheid van onderwerpen. De voorstellingen zijn decoratief, of geven tafe- relen weer uit het dagelijkse leven. Opvallend sterk zijn de spreekwoorden vertegenwoor- digd: op ongeveer een derde van de oorspronkelijke misericorden is er een afgebeeld.

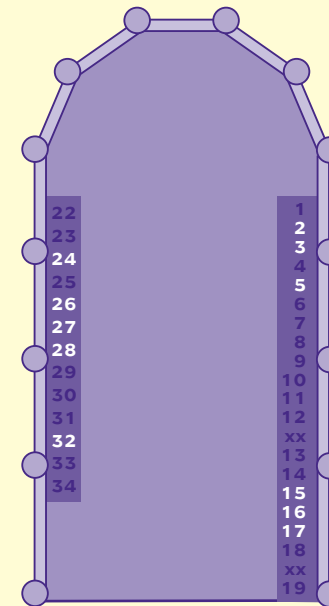
4
'Aan een zwak touw moet men zachtjes trekken': 'zachtjes aan dan breekt het lijntje niet'

26
'Het geld valt mij niet uit mijn gat': 'het geld groeit mij niet op de rug'

27
'Hij zit tussen twee stoelen': hij kon niet kiezen en nu ligt hij op de grond.

28
'Met het hoofd tegen de muur lopen': pijnlijk ondervinden dat men iets onmogelijks tot stand wil brengen.

32
'Gapen tegen de oven'of 'hij moet lang gapen die de oven wil overgapen': men kan zijn mond niet zo wijd openen dat het gat van de oven wordt geëvenaard, dus probeer niet iets onmogelijks tot stand te brengen.

misericorden
koorbanken

2
Hier wordt het overmatig drankgebruik aan de kaak gesteld.

3
Geld is nuttig en in het aanschijn van de dood niets waard.

5
Men moet zeilen wanneer de wind dient: iets gaat gemakkelijker wanneer er een goede hulp aanwezig is.

15
Twee zotten onder één kaproen (kap): twee mensen zijn het in alles met elkaar eens, vooral in het verkeerde.

16
Al smedende wordt men smid: al doende leert men.

17
De ene valt aan, de ander kalmeert: 'woede', een der hoofdzonden, en 'zelfbeheersing' of 'zachtmoedigheid' zijn hier in beeld gebracht.